

Carla Konta, *US public diplomacy in socialist Yugoslavia 1950-70: Soft culture, cold partners* (Manchester: Manchester University Press, 2020), 202 str.

Povjesničarka Carla Konta objavila je 2020. u nakladničkoj seriji *Key Studies in Diplomacy* nakladničke kuće Manchester University Press zanimljivo i vrijedno djelo o američko-jugoslavenskim vezama i javnoj diplomaciji tijekom „najtoplijega” razdoblja hladnoga rata. Knjiga je rezultat njezine znanstvene usredotočenosti na povijest vanjskopolitičkih odnosa Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i Jugoslavije kao izvanblokovske socijalističke zemlje, a u sklopu tadašnjih međunarodnih odnosa. Studija se bavi i specifično oblikovanim odnosima američkih nevladinih kulturnih organizacija i udruga u ozračju, kako je autorica naznačila u samome naslovu, „hladnoga partnerstva”. Ti su odnosi posebno zanimljivi jer su ih, ne bez političkoga predumišljaja, održavale zemlje u mnogočemu nekompatibilne i suprotstavljene, od percepcije međunarodnih odnosa, političke ideologije i društveno-političkoga uređenja, i u kojima su na različite načine, vrlo obazrivo, ostvarivale svoje interese. Evolucija američko-jugoslavenskih odnosa od Trumana i Eisenhowera preko Kennedyja i Johnsona do Nixona prolazila je različite faze od neprijateljstva i nesnošljivosti do uvjetnoga i stvarnoga savezništva i partnerstva, uglavnom ovisno o eskalaciji međunarodnih odnosa i unutarnjim društvenim promjenama u Jugoslaviji. Sve do rješenja Trščanske krize sredinom 1950. ti su odnosi, istina, bili napeti, ali jednako tako dvojaki, posebice tijekom krize izazvane rezolucijama Informbiroa koje su Jugoslaviju (uz određene ograde) okrenule Zapadu. Tito je nakon sukoba sa Staljinom dobio pomoć SAD-a, isprva gospodarsku, a poslije i vojnu, koja mu je pomogla da se održi na vlasti, što je i bio cilj američke vanjske politike (*keep Tito afloat*), kao vrlo osjetljiv jezičac na održanju ravnoteže utjecaja Zapada i Istoka na području Jugoistočne Europe, što će se pokazati opravdanim u idućem razdoblju.

Uz uvod i zaključak knjiga je podijeljena na šest glavnih poglavlja: „Strategies of persuasion”; „The USIS in action”; „‘America’ at Yugoslav fairs”; „Art and sound diplomacy”; „Yugoslav leaders: (ex)changes and drawbacks” i „Beyond the 1960s”, a ova na potpoglavlja u kojima će se ustvrditi i objašnjavati događaji vezani uz pokušaje približavanja dviju zemalja od kraja rata do prvih godina 1950-ih na razini javne diplomacije u razdoblju Trumanove i Eisenhowerove administracije sa svojim usponima i padovima, ali i stalnom prisutnošću u vanjskoj politici „nesvrstane” Jugoslavije. Otvorenost Zapadu učinila je Jugoslaviju tijekom Kennedyjeve, Johnsonove, a posebice Nixonove administracije najliberalnijom socijalističkom zemljom, ali s jasno određenim granicama političke i ideološke tolerancije. Tranzicija zapadnjačke kulture možda je jedan od najvidljivijih rezultata: od glazbe, filma, kulture, znanosti, tehnologije (posebice nuklearne) i umjetnosti do televizijskih serija, oblikovanja mladenačke supkulture, potrošačkoga društva i „konzumerizma”. „Amerikanizacija” jugoslavenske kulture bila je, istina, proračunata. Zabrana američkoga utjecaja bila bi mnogo riskantnija od njegova transfera u Jugoslaviju, što navješćuje da otvaranje prema SAD-u nije bilo ni apsolutno ni stihijsko. Titova politika proces tzv. amerikanizacije iskoristila je za populariziranje i učvršćivanje vlastitoga režima. Jasno je da socijalistička Jugoslavija 1960-ih nije bila s onu stranu „željezne zavjese” te da je američki i uopće zapadni kulturni utjecaj bio mnogo snažniji i prihvaćeniji od so-

vjetskoga. Činjenica je da je vještim balansiranjem diplomatskih odnosa i svijesti o jedinstvenom položaju u kojemu se našao Tito Jugoslaviju stavio u povoljan položaj u odnosu i prema Zapadu i prema Istoku. Takvi odnosi nisu ugrožavali nijednu stranu, a Jugoslaviji su donijeli višestruke gospodarske i političke koristi. Ekonomska pomoć Zapada, konačno SAD-a, omogućila je Jugoslaviji da se u 1960-ima smatra relativno razvijenom i industrijaliziranom zemljom koja se ne ustručava od gospodarskih i društvenih reformi. Međutim, ono što je najvažnije, svi događaji toga desetljeća pokazuju da su američki i jugoslavenski kratkoročni i dugoročni interesi, pa tako i odnosi, bili pažljivo izbalansirani. Posjet Nixona Jugoslaviji 1970. na neki način zaključuje jedno i otvara drugo razdoblje u američko-jugoslavenskim odnosima sljedećega desetljeća.

Knjiga Carle Konta bit će zanimljiva, ali i nadalje korisna pripadnicima akademске zajednice, posebice povjesničarima, politolozima i kulturolozima, kako studentima tako i nastavnicima. Lagan i privlačan stil pisanja dobar je razlog da knjigu u ruke uzme svatko tko želi doznati više o vanjskopolitičkim uzrocima i počecima oblikovanja jednoga socijalističkog sustava i društva s „dahom” Zapada (*Coca-Cola* socijalizam).

Darko Dukovski

Zdenko Radelić, *Obavještajni centri, Ozna i Udba u Hrvatskoj (1942. – 1954.)*, knjiga 1 i knjiga 2: *Kadrovi* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019), 368 + 1174 str.

O djelovanju sigurnosno-obavještajnih služba druge Jugoslavije napisano je relativno malo znanstvenih knjiga i praktički nijedna od njih ne omogućuje cjelovit uvid u njihovu organizaciju i djelatnost niti donosi sustavne podatke o njihovim pripadnicima. Na prvi pogled to začuđuje jer se kratice naziva glavne jugoslavenske sigurnosno-obavještajne službe, Ozna (Odjeljenje za zaštitu naroda), Udba (Uprava državne bezbjednosti, tj. sigurnosti) i SDS (Služba državne sigurnosti), u javnosti postjugoslavenskih država koriste gotovo svakodnevno. Često se govori o velikom utjecaju koji je ta služba imala u vrijeme komunističke vlasti, a nerijetko se čuju i tvrdnje da ljudi iz te službe i danas „drmaju” ovim ili onim društvom. U posljednjih nekoliko godina ipak se sve više i ozbiljnije piše o toj problematici, pa je nedavno objavljeno nekoliko za temu važnih znanstvenih izdanja. Svakako treba spomenuti knjigu Christiana Axboea Nielsena *Yugoslavia and Political Assassinations: The History and Legacy of Tito's Campaign Against the Émigrés* (London; New York: I. B. Tauris, 2020), koju sam već prikazao u *Časopisu za suvremenu povijest* (53/2021, br. 2), te najrecentniju knjigu izvora o dokumentima SDS-a o nadzoru gastarbajtera *Gastarbajteri pod nadzorom Službe državne sigurnosti: odabrani dokumenti (1963. – 1977.)* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021) autora Nenada Bukvića. No, dosad je najsustavniji i najcjelovitiji